

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.4-2.48>

ГОМОНАЙ В.В.

**МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ, НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ
ТА РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ
В УМОВАХ ПЕВНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВОПОРЯДКУ**

Статтю присвячено питанням доктринальних підходів щодо моделей конституціоналізму (європейській, американській, англійській) та взаємозв'язку між національними особливостями і розвитком конституційно-правових інститутів в умовах певного національного правопорядку. Акцентовано увагу на виявлених в доктрині конституційного права характерних рисах практичної складової європейської моделі конституціоналізму. Додатково аргументовано, що одні і ті ж конституційно-правові інститути по-різному проявляють себе у різних правопорядках. Зазначено, що оскільки повноправне членство України в ЄС передбачає те, що конституційно-правові інститути функціонуватимуть не ізольовано. Дістало подальшого розвитку твердження, що конституційно-правові інститути України, будучи вплетеними у загальну канву конституційної системи правління, мають функціонувати за законами європейської моделі конституціоналізму.

Ключові слова: *моделі конституціоналізму, європейська модель конституціоналізму, конституційно-правові інститути, національний правопорядок.*

The article deals with the issues of doctrinal approaches to the models of constitutionalism (European, American, English) and the relationship between national peculiarities and the development of constitutional legal institutions in the context of a certain national rule of law. Attention is drawn to the characteristic features of the European model of constitutionalism revealed in the doctrine of constitutional law. It is additionally argued that the same constitutional and legal institutions have different manifestations in different legal systems. It is noted that since Ukraine's full membership in the EU stipulates that the constitutional and legal institutions will not function in isolation. There has been further development of the assertion that the constitutional and legal institutions of Ukraine, being woven into the general outline of the constitutional system of government, must function according to the laws of the European model of constitutionalism.

Key words: *models of constitutionalism, European model of constitutionalism, constitutional and legal institutions, national rule of law.*

Актуальність дослідження. Загальновідомо: найближчою для України є європейська модель конституціоналізму. При цьому, національні моделі європейського конституціоналізму мають суттєві відмінності за формою одна від іншої, разом з тим, спільним для них є те, що абсолютно кожна з них гарантує і політичну, і економічну свободу народу, права людини і основоположні свободи, цілісність індивіда - духовну та фізичну цілісність.

Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія Ради Європи) є незалежним форумом в Європі, на якому відбувається обмін ідеями щодо питань конституційного права. В. Речицький підкреслює, що «Комісія встановлює, розробляє і поширює європейські стандарти у сфері функціонування демократичних інститутів, захисту прав людини, виборчого права і конституційного судочинства. На основі запитів вона надає висновки стосовно конституцій і законів

у порядку *amicus curiae* (дружньої поради) національним конституційним судам і Європейському судові з прав людини у Страсбурзі, а також в порядку *amicus ombud* – національним омбудсманам, здійснюючи аналіз європейської практики з питань, порушених у відповідних скаргах. Головною сферою зацікавлені Венеціанської комісії є функціонування демократичних інститутів і захист основоположних прав. Даний підхід вимагає уваги до питань конституційної реформи, надзвичайних повноважень, федерального устрою, регіоналізації, міжнародного права, внутрішньої безпеки, статусу збройних сил, захисту основоположних прав (свободи релігії, зібрань і асоціацій), прав меншин, заборони дискримінації, а також парламентського імунітету» [10].

Мета цієї статті – встановити існуючі доктринальні підходи щодо моделей конституціоналізму (європейській, американській, англійській) та взаємозв'язку між національними особливостями і розвитком конституційно-правових інститутів в умовах певного національного правопорядку.

Грунтовним дослідженням європейської моделі конституціоналізму є дисертаційна робота О. Бориславської. В ній вчена розробила та обґрунтувала цілісну концепцію європейської моделі конституціоналізму, встановила особливості формування такої моделі, закономірностей функціонування та тенденцій розвитку [6, с. 6]. В цій роботі уперше на основі аналізу сучасної доктрини конституційного права у сукупності із політико-правовою практикою функціонування сучасних держав доведено, що сучасний конституціоналізм функціонує у вигляді трьох моделей - англійської, американської та європейської, - що заснована трьох основних концепціях конституціоналізму - матеріальній, формальній та інституційній відповідно; у зв'язку із цим, обґрунтовано необхідність виведення із наукового обігу термінів мусульманський конституціоналізм, тоталітарний (авторитарний) конституціоналізм, радянський конституціоналізм. Також вперше в цьому дисертаційному дослідженні вченою було обґрунтовано авторське бачення сутності конституціоналізму у широкому значенні – як заснованої на ідеології ліберального характеру політико-правової системи, що є сукупністю взаємопов'язаних відносин між людиною, суспільством та державою, у яких гарантовані права людини, суспільство є вільним, а державна влада обмежена конституційними засобами; у вузькому значенні – як конституційної системи правління (системи суб'єктів, форм, засобів та методів правління у державі), заснованих на ідеях прав та свобод людини, верховенства права, демократії та обмеженого правління [6, с. 10-11].

В науковій праці Бориславської О. було вперше відмежовано європейську модель конституціоналізму від інших двох, доведено, що відмінності між ними існують на усіх трьох рівнях конституціоналізму ідеологічному (в основі європейської моделі – ідеологія ліберальної демократії, доповнена ідеями соціальної держави, тоді як американської – ідеологія лібералізму, англійської – лібералізму у поєднанні з ідеями соціальної справедливості); доктринальному (європейській моделі притаманна інституційна концепція конституціоналізму та доктрина обмеженого правління задля недопущення державного свавілля і забезпечення прав та свобод особи; американській - формальна концепція конституціоналізму та доктрина обмеженого правління задля захисту індивідуальної свободи; англійській - матеріальна концепція конституціоналізму та доктрина обмеженого правління задля захисту індивідуальної свободи); практичному (писана жорстка конституція, президенталізм, федералізм у США; матеріальна конституція, парламентський суверенітет, сильна судова влада – в Об'єднаному Королівстві; писана жорстка конституція, сильна конституційна юрисдикція, гнучкий поділ державної влади тощо – у європейській моделі). Крім того, вченою було розмежовано європейський конституціоналізм та європейську модель конституціоналізму. Європейський конституціоналізм заснований на європейській конституційній ідентичності та є результатом конституціоналізації Європейського Союзу як цілісного політичного утворення, в той же час, європейська модель конституціоналізму є заснованою на єдиній ідеології конвергенцію спільних рис національних систем конституціоналізму європейських держав [6, с. 10-11].

О. Бориславською вперше було визначено характерні риси практичної складової європейської моделі конституціоналізму (конституційної системи правління), якими є писана жорстка конституція як акт установчої влади народу, ключова роль органу конституційної юрисдикції, гнучкий поділ державної влади, парламентаризм, децентралізованість влади, розподіл компетенції на основі принципу субсидіарності, соціальна функція держави, а також наявність наднаціональних (європейських) механізмів обмеження державної влади через захист прав людини та основоположних свобод [6, с. 10-11].

При цьому О. Бориславська в дисертаційному дослідженні «Європейська модель конституціоналізму: формування, сучасний стан, тенденції розвитку» слушно зазначає, що «... накладені на національні особливості, одні і ті ж конституційно-правові інститути по-різному проявляють

себе у різних правопорядках, адже вони функціонують не ізольовано, а вплетені у загальну канву конституційної системи правління, що функціонує за законами тієї чи іншої моделі конституціоналізму. Тому лише комплексне розуміння ідеології, концепції конституціоналізму та існуючої конституційної системи правління дають можливість всебічно з'ясувати сутність того чи іншого конституційно-правового інституту у його взаємозв'язках з іншими та спрогнозувати перспективи його застосування і розвитку в умовах певного національного правопорядку» [6, с. 5]. Вчена слушно підкреслює, що «для України європейська модель конституціоналізму є не просто найближчою. Ставши членом Ради Європи, Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати європейські стандарти прав людини, верховенства права і демократії, фактично сприйнявши відповідну модель конституціоналізму. Ці наміри були підтверджені підписанням угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Враховуючи це, дослідження європейської моделі конституціоналізму, особливостей її формування, закономірностей функціонування та тенденцій розвитку є особливо актуальним для України» [6, с. 5].

При цьому О. Бориславка в дисертаційному дослідженні «Європейська модель конституціоналізму: формування, сучасний стан, тенденції розвитку» слушно зазначає, що «...накладені на національні особливості, одні і ті ж конституційно-правові інститути по-різному проявляють себе у різних правопорядках, адже вони функціонують не ізольовано, а вплетені у загальну канву конституційної системи правління, що функціонує за законами тієї чи іншої моделі конституціоналізму. Тому лише комплексне розуміння ідеології, концепції конституціоналізму та існуючої конституційної системи правління дають можливість всебічно з'ясувати сутність того чи іншого конституційно-правового інституту у його взаємозв'язках з іншими та спрогнозувати перспективи його застосування і розвитку в умовах певного національного правопорядку» [6, с. 5]. Вчена слушно підкреслює, що «для України європейська модель конституціоналізму є не просто найближчою. Ставши членом Ради Європи, Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати європейські стандарти прав людини, верховенства права і демократії, фактично сприйнявши відповідну модель конституціоналізму. Ці наміри були підтверджені підписанням угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Враховуючи це, дослідження європейської моделі конституціоналізму, особливостей її формування, закономірностей функціонування та тенденцій розвитку є особливо актуальним для України» [6, с. 5]. Безумовно, питання правового статусу Національного банку України та його ролі в системі конституціоналізму є актуальними, теоретично і практично нагрітими.

Таким чином, в своєму дослідженні вчена акцентує увагу на органах державної влади та їх ролі в системі конституціоналізму. Безумовно, саме на них покладається конституційно-правове забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Т. Чехович в дисертаційній роботі «Державна влада як інститут конституційного права України» комплексно досліджено теоретичні і практичні питання державної влади як конституційно-правового інституту. Вченою розкрито поняття, принципи та функції державної влади, на основі встановлених ознак державної влади і з врахуванням аналізу спеціальної юридичної літератури надано власне визначення державної влади як інституту конституційного права, визначено державну владу як один з основних інститутів конституційного права [11, с. 18].

Висновки.

1. Щодо моделей конституціоналізму (європейській, американській, англійській) та моделі українського конституціоналізму доктринальні підходи полягають в тому, що найближчою для України є європейська модель. Дістало подальшого розвитку твердження щодо взаємозв'язку між національними особливостями і розвитком конституційно-правових інститутів в умовах певного національного правопорядку.

2. Додатково аргументовано, що одні і ті ж конституційно-правові інститути по-різному проявляють себе у різних правопорядках. Акцентовано, що оскільки повноправне членство України в ЄС передбачає те, що конституційно-правові інститути функціонуватимуть не ізольовано, то конституційно-правові інститути України, будучи вплетеними у загальну канву конституційної системи правління, мають функціонувати за законами європейської моделі конституціоналізму.

Список використаних джерел:

1. Dешко L. Application of Legal Entities to the European Court of Human Rights: a Significant Disadvantage as the Condition of Admissibility. *Croatian International Relations Review*. 2018. 24 (83). P. 84-103.

2. Deshko L. European Standards of Human Rights: Course book. Donetsk: Modern Printing (Suchasny Drook), 2013. 142 p.

3. Deshko L. Restitutio in integrum: підходи Європейського суду з прав людини. Порівняльно-аналітичне право. 2018. №5. С. 365-368.

4. Deshko L. Structural Elements of International Legal Mechanisms for Ensuring The Everyone's Right to Seek Rights Protection in International Judicial Institutions or in the Relevant Bodies of International Organizations. Закон и жизнь. 2013. №12/3. С. 64-67.

5. Deshko L. The principle of «de minimis non curat praetor» in International Law. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2018. №4. С. 5-15.

6. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: формування, сучасний стан, тенденції розвитку: Дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право, муніципальне право. Харків, 2019.

7. Дешко Л. М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових станів та міжнародних організацій: порівняльно-правове дослідження: Дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право, муніципальне право. К., 2017.

8. Дешко Л. Правове регулювання господарювання в сфері охорони здоров'я: проблеми вдосконалення спеціального законодавства. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 5. С. 57-62.

9. Дешко Л., Боднар О. Правова природа рішень Європейського суду з прав людини. Правничий часопис Донецького університету. 2008. № 2. С. 76-81.

10. Речицький В. Європейський конституціоналізм та його властивості. <http://khpg.org/index.php?id=1361879606>

11. Чехович Т.В. Державна влада як інститут конституційного права України: Автореф. ... дис. канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2005.